

ХЫПАР

1999 сұлхи утә уйәхән 30-мәшәнче тухма пусланә

КИЛ-СУРЛА**ХУШМА ХУҢАЛАХ**

12+

32 (778) №, 2014, сурла (август), 15-21

Хакё ирәклё

**ШУПАШКАРТИ
ТЁП ПАСАРТИ
ХАКСЕМ**

/сурла уйәхән 13-мәшә тёлне/

ПАХЧА ҢИМЁС

Килограмм	тенкё
Ңёр улми	18-20
Купәста	15
Сухан	20-25
Кишёр	25
Ыхра	120-150
Хәяр	25-40
Хёрлө кәшман	15-20
Помидор	15-35
Пылак пәрәҢ	30-80
Тәварланә хәяр	70-100
Йүсётнө купәста	80-100
Симёс сухан	80
Баклажан	30-50

УЛМА-ҢЫРЛА

Пан улми	20-55
Исём сырли	40-60
Апельсин	40-45
Лимон	70-105
Банан	30-40
Хура Ңырла	130-160
Абрикос	55-70
Персик	50-70
Нектарин	50-70
Мандарин	50-80
Арпус	13-15
Дыня	25-35

ҢӘНӘХ-КЁРПЕ

Тулә Ңәнәхё	22-28
Вир кёрпи	26
Хура тул -»-	26
Тулә -»-	19-26
Манна -»-	22-25
Рис -»-	33-42
ПәрҢа	22-24

Сахар песукё	35-36
Сахар /катәкли/	50
Пыл	350-400

АШ-КАКАЙ

Ёне ашё	200-350
Пәру ашё	200-350
Сысна ашё	190-320
Сурәх ашё	200-350
Пёвер	100-140
Пюре	50
Чәх ашё	100-198
Кролик	350
Кәркка	350-400

Ңәмарта /теҢетке/ ПУЛӘ	30-48
---------------------------	-------

Шәнтнә скумбри	150-180
-»- сельдь	85-95
Мойва	85
Шәла пулә	130-230
Ңуйән	180
Карп	150-200
Ңупах	80
Тәварланә сельдь	85-95

СЁТ-ТУРӘХ

Сёт /литр/	33
Хәйма	90
Тәпәрч	140-170
Сыр	130-280
Услам Ңу	180-200

Вәхәтра сиплемелле

Нумаё Ңынран «каҢал хәяр Ңулё мар» тенине илтрём. Хәярән пасарти хакё те утә уйәхән вёҢнелле ҢеҢ кәштах йүнелсе илчё те каллах хәпарчё. Мёне пула каҢал әнсах пулаймарё-ха Ңак Ңимёс? Пёрремёш инкек – кампаска /мучнистая роса/ чирё пирён тәрәхра хәвәрт сарәлни. Ңу уйәхё шәрәх пулчё, хәяр ҢеҢки Ңёртме уйәхәнче лайәх үснө вәхәтра Ңумәрлә Ңанталәк тәчё – ку чире хәвәрт сарәлма май пачё. Чирпе хәяр ҢулҢисем сиенленеҢеҢеҢ, ҢеҢкисем имшерленеҢеҢеҢ. Кун пек чухне хәяр мёнле пултәр-ха?

Ңак инкек сәлтәвё – кампә чирё. Кампә спори ҢулҢәсене лекет те тёл-тёл сарә пәнчәсем тухәҢеҢ. Ку кампә аталанма пусланә тапхәр. СиплемесеҢен сарә пәнчәсем пысакланса пыраҢеҢеҢеҢ те ҢулҢәсем йәлтах сарәхса лөнчёрленсе каяҢеҢеҢ.

РаҢеҢейән вәтам тәрәхәнче чирён пёрремёш паллисем шалкәм Ңумәрсем хыҢҢән 3-4 кунран паләраҢеҢеҢ. Ңёрлехи-кантәрлахи сывләш температури шайлашуллә мар /кәнтәрла – әшә, Ңёрле паләр-маллах сивё/ чухне үсен-тәранән чирпе кёрешөлехё чакать. Ку – чир-чёре аталанма лайәх услови. Ңум курак та Ңак чире сарма пуләшть.

Кампә чирёнчен хүтёлемелли майсем: хәяр лаптәкё пулнә ыраәна үсен-тәран юлашкынчен лайәх тасатмалла. Ңав ыраәна тепёр 2-3 ҢулҢәр хәяр-кабочок

таврашне лартма юрамаҢь. Тепёр Ңул Ңав ыраәнтан аяккарах йәран тумә тәрәшәр. Чире хәвәрт парәнман Ңирёп сортсене акни лайәх тухәҢ илме май парать. Ңак F1 гибридем түйсёмлә – офикс, октопус, пасамонте, пасадено, семкросс, ласточка, голубчик, феникс.

Кампаскаран хәтәлма халәх ёлөкренех тәпәрчә шывёпе усә курнә. Әна 1:10 виҢеҢе шывпа хутәштар-малла та үсен-тәрана сирпётмелле. Тәпәрчә шывё ҢулҢәсем сиен ҢыҢҢәнса кампаскана ёрчеме памаҢь. Вёлтёрен шывёпе пёрехни те Ңак чиртен вәхәтра хәтәлма май парё. Вёлтёрене темиҢеҢ кун шывра тытмалла, кәпәкланма пуҢласан Ңак шыва 1:3 виҢеҢе ахаль шыв хуҢша хәяра пёрехмелле.

Тепёр мел: вёлтёрене вёретсе илмелле, Ңёр каҢа хәвармалла – ку хәвәрт пулакан имлөх. Ёне каяшёпе хәтёрленё шёвек те чире пётерет. Ёне каяшне витрене хурәр, шыв тултәрәр. 2-3 кунран Ңак шёвекпе усә курма юрать.

Хими препаратёсем: профилактика тёлёшле КВА-ДРИС, СК им-Ңампа пёрехме юрать. Чир паллисене асәрхасанах топаз, ТИОВИТ ДЖЕТ, ВДГ препаратсем юраһлә. Күкёртлө /ТИОВИТ ДЖЕТ, ВДГ/ им-Ңамсене те үсен-тәран чирё вәйлах сарәлман чухне усә курмалла. Чир хытә сарәлнә пулсан тёрлө им-Ңам сапни те пуләшаймё, ҢулҢәсем сарәхса типеҢеҢеҢ, үсен-тәран имшерленет.

Турә сәвапланса ылмашәннә кун. Сәпас

Сурла уйәхән 19-мәшёнче пан улми Сәпасё. Ңак кун пан улмине тата ытти улма-Ңырлана чиркүре сәвапланә. Сәпасчен пан улми Ңиме юрамаҢь тесе калаҢеҢеҢ хәшёсем. Анчах ку тёрёсех мар пулө. Ңак кун улма-Ңырлана сәваплани – эфир илекен Ңимёс йәлтах Турә пилленипе панә пурләх иккенне йышәнни. Этемён Ңавна асра тытмалла, Турә умөнче эфир ёҢлесе тунә тухәҢшән тав тумалла. Түрё ёҢлесе тупаш илме пил ййтмалла.

Сәпасра пан улмирен тёрлө апат хәтёрлесеҢеҢ. Пан улми кукалө, шарлотка... Пёр-пёрне улма-

Ңырлапа хәналасёҢеҢ. Сәпас хыҢҢән әшә Ңанталәк вёҢленет – Ңуллана әсатәҢеҢеҢ.

Ңак кун Турә сәвапланса ылмашәннә кун. /Преображение Господне/. Евангелире ун Ңинчен Ңапла Ңырна: Иисус хәйпе пёрле Петра, Иакова, Иоана илет те кёлө тумә ту Ңине уләхать. Кёлө вәхәтөнче Иисус сән-пичё янкәр Ңутәпа ҢиҢме тытанать, тәхәннә Ңи-пуҢё юртан та шураҢрах кураңакан пулать. Кёлө тунә вәхәтра ун патне Моисейпе Илия анаҢеҢеҢ, вёсем Иисуса унән Ңёр Ңинчи вёҢленес кунёсем пирки калаҢаҢеҢеҢ. Ку Ие-

русалимра пуласса хыпарлаҢеҢеҢ. Вёренекенёсем тёлөнсе аптрасах каяҢеҢеҢ. Вёсене Иисус Ңакәнта пулса иртнине Хәй вилөме Ңёнтерсе чёрёличчен никама та калама хуҢмаҢь.

Сурлан 19-мәшёнче, пан улми Сәпасёнче, сәваплә литурги иретет, унта Турән сәваплә ылмашәвё пирки юрлаҢеҢеҢ.

Ңак кун пан улми те сәвапланса ылмашәнать тесе шухәшләҢеҢеҢ ёненекенсем. «Сәвапланә пан улмине Ңиртнә чухне вәрттән ёмётёр пирки шухәшләр – вәл пурнәҢланё», – шүтлеҢеҢеҢ Ңав кун.

Халәх сәнанинчен

- ♦ Юман йёкелё лайәх пулчё – хёл сивё пуласса кёт.
- ♦ Ирхине тётре час сирёлмест – уяр Ңанталәка.
- ♦ Сурла уйәхёнче ирсерен пас үксен тепёр Ңул тыр-пул әнса пулмалла.
- ♦ Сурла уйәхёнче Ңумәр хыҢҢән кампа аван тухать.
- ♦ Вәрман Ңийёнче тётре тәрәт – кампа лайәх каять.
- ♦ Сурла уйәхён 15-16-мәшёсенче Ңәлтәр нумаё үкет /Ңәлтәр Ңумәрөн вәхәчө/.

Ңёнёлле янәраҢеҢеҢ**Ваттисем
каланисем**

- Сывләхран хакли нимён те Ңук.
- Сәмахан чёлпёрё Ңук: пёрре вёҢерёнсен тытайман.
- Пёр-пёччен пёкө те авайман.
- Утсан Ңул кёскелет.
- Ырә хыпар суран Ңурет, усал хыпар утпа Ңурет.
- Сәпса йәвине аллуна ан чик.
- Кушака – кулә, шәши – вилём.

Тем те пёр

- Йёке хуре шывсәр төверен те нумаёрах түйсеме пултәрәт.
- Упәте әҢи этем пекех куҢшаланать.
- Китайра Ңёлөнсене ытларах апат хәтёрлемешкөн тытаҢеҢеҢ, Индире – паха тирёшён, Бирма Ңёр-шывёөнче – наркәмәша сиенсёрлетекен эмел хәтёрлеме.
- ТёвесеҢ курупуллә тетёр-и? Ңапах та унән сурәм шәмми түптүрех.
- Каюра пёр Ңёр каҢиҢчен 76 метр хәвәл чакалать.
- Колибри утаймаҢь.

Кун мөнпе пәллә

- Сурла, 15 – Археолог кунё. Тыва Республикин кунё.
- Сурла, 16 – Килсёр пурәнакан выльәх-чёрлөхе, ййт-кушака хүтёлемелли пётём тёнчери кун.
- Сурла, 17 – РаҢеҢей сывләш флочён кунё.
- Сурла, 19 – Пан улми сәпасё. Гуманитари пуләшәвөн пётём тёнчери кунё.
- Сурла, 20 – Эстони Ңёр-шывёён ирөклөх кунё.

